

הרב דוד בן מאיר

אשת מנוח ואמות הישועה*

ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה. וירא מלאך ד' אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן. ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא. כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר א-להים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים.

(שופטים יג.ב-ה)

"ויהי - לשון צער" (מגילה). תקופת השופטים, יש בה חולשה מדינית גדולה מתוך חולשה רוחנית גדולה. המרכז הרוחני של ישראל - משכן שילה - הוא מרכז רוחני זמני. ישראל הגיעו רק אל מנוחה מסוימת אך טרם הגיעו אל הנחלה. גם המנהיגות - שופטים - מידת הארעיות שלהם היא המידה הבולטת. ארעיות בהנהגה וארעיות ברוחניות, סיבוכים רוחניים קשים, שגורמים סיבוכים מדיניים ולאומיים קשים - "ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ד' ויתנס ד' ביד פלשתים ארבעים שנה" (שופטים יג.א). השעבוד היותר ארוך וקשה היה בסוף תקופת השופטים, ובמעבר ממנה לתקופת הקמת המלוכה - "ודבר ד' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ" (שמואל א ג.א).

"ושמו מנוח" - הצדיקים שמן קודמם... "איש אחד" - כל מקום שנאמר אחד גדול הוא... "ויהי" - א"ר יודן: כ"מ שנאמר בלשון הזה בצדיקים שקול הוא כל"א צדיקים כמנין "ויהי".

(במדבר רבה פרשה י')

מנוח הוא צדיק, גדול, שקול כלי"א צדיקים, ובכל זאת המלאך לא מתראה אלו אלא אל האשה. למה פוגשים אנו את מנוח ואילו שמה של אשתו לא נודע לנו - ודוקא אליה מופיע המלאך?
מנוח הוא משבט דן, "ואין לך ירוד מן שבט דן".¹ מגלים לנו חז"ל, ששם אשתו של מנוח הוא הצלפוני והיא משבט יהודה, ו"אין לך גדול מכל השבטים משבט יהודה".¹ ולמה נקרא שמה הצלפוני?

לפי שראתה במלאך נקראת שמה צלפוני. ואין צלל אלא מלאך כמה דתימא "כי על כן באו בצל קורת", להלן שהיה לוט צדיק יותר מאשתו באו המלאכים בצל קורתו ולא בצל קורתה, ברם הכא שכא המלאך אצלה לפי שהיתה צדקת.

(במדבר רבה שם)

מנוח, משבט דן, היה צדיק, אבל אשתו, הצלפוני, שהיתה משבט יהודה, היתה צדקת יותר גדולה ממנו.
השיתוף של שבט יהודה ושבט דן דוקא אינו חידוש. גם בהקמת המשכן היה "בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה... ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן"

* שיעור שניתן בחג שבועות, תשנ"ה, בכפר דרום
1. תנחומא כי תשא סימן יג.

(שמות לא ב.ן). ואף בית המקדש הראשון כן עשוהו שלמה מיהודה וחירם מדן¹. בהקמת שופט לישראל - שמשון - אשר יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים, השתתפו הצללפוני משבט יהודה ומנוח משבט דן. אחד משבט יהודה - "היתה יהודה לקדשו" (תהלים קי"ב, ב), ואחד משבט דן, ירוד שבשבטים - ללמדנו שכל שבטי ישראל שייכים להשראת שכניה בישראל. כך היה במשכן שהוא ארעי, אוהל, וכך היה במקדש, בית קבוע, נחלה. גם בהקמת שופט בישראל, בישועת הלאומיות הישראלית תוך כדי התגברות על הפלשתים, צריך שכל ישראל יהיו שותפים ביסוד, מיהודה ועד דן.

הפרש יש בין יהודה ובין דן. יהודה הוא שבט עילאי של קודש - שכנו של מקום², ושבט של הנהגה בישראל, ההנהגה האידאלית והנצחית - "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבוא שילה" (בראשית מט.י). ואילו שבט דן הוא שבט מאסף לכל המחנות³, שבט ירוד וקרוב יותר למציאות הכלל-אנושית בצדו החומרי של ישראל⁴. בצלאל נקרא על שם חכמתו - "בצל אל-היית וידעת" (ברכות נה.). אמנם הוא איננו באור ד', כמו משה רבינו שהוא הצינור להופעת הדיבור מפי הגבורה, אלא הוא בצל אל-ל. כמתאים לשבט יהודה שהוא לקדשו, ועל פי זה מנהיג ומחוקק, כן גם בצלאל יודע, בהתאם לקודש העליון שמופיע ע"י אספקלריא המאירה, איך צריך לבנות את המציאות כדי שהקודש יופיע בו. גם אשתו של מנוח נקראת על שם הצל. היא איננה המלאך עצמו שמגלה בשליחותו את דבר ד' על ישועת ישראל, אלא היא הצללפוני, הצל הפונה אליה, והיא בחכמתה יודעת ומכירה איך צריכה ישועת ישראל להתחיל לצמות. "ואתו אהליאב" - על שם האהל, משכן שבו מופיע האב, כשם שהחומר הוא משכן להופעת הרוח. וכן מנוח, מלשון מנוחה, כעין "שבת וינפש"⁵, שבו ובשבטו הירוד והקרוב יתרו לחומר, מתגשמת ההכרה והאמונה של ישועת ישראל, ע"י אשתו מיהודה לקדשו. אמונתה פועלת ומשפיעה עליו וממלאת אותו כוחות מחודשים. חכמת נשים בנתה ביתה, בית ד', בית ישראל.

המלאך מופיע ומתגלה לאשתו ומתוך כך גם למנוח, אבל שמה נשאר נסתר. כאן יש בשורה על תחילת ישועה - "והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים". זו התחלה של תהליך שיש בו עליות וירידות, התקדמויות ונסיגות גדולות עד שמגיעים אל הישועה השלמה. שמשון - כזריחת השמש, גאולה של קימעה קימעה - הוא התחלה. יש עוד דרך ארוכה. שמשון נלחם באופן פרטי כאשר פלשתים מושלים בנו, ואחר כך, במלחמתם של ישראל עם הפלשתים, תהיה מפלה גדולה - ארון ד' נשבה ושילה חרבה. לאחר מכן, מתוך התעוררות על ידי שמואל, יוצאים ישראל ומנצחים את פלשתים, אך הנצחון ההוא יהיה רק עד גבול מסויים - "עד הנה עזרנו ד'" (שמואל א ז.יב). אז תקום מלכות ארעית, מלכות שואל, המשך התגבשות החיים הישראליים בצורתם הלאומית - שואל ילחם בפלשתים - אך גם אז לא עד הסוף. עדיין תהיה ירידה, נסיגה זמנית - שואל ובניו יהרגו במלחמה. רק אז תתגלה ותתפשט המלכות הקבועה והקיימת, מלכות דוד; פלשתים יאספו את שארית כוחם להלחם בישראל, אבל המלכות תקום, ישראל ינצחו ומלכות דוד תיפון מאד. אולם, כאשר המלאך מתגלה לאשת מנוח

2. סנהדרין י"א.

3. במדבר י' כה.

4. ע"י אורות הקדש ח"א עמ' סט.

5. שמות לא.יז. ע"י נפש החיים שער א' פרק טו.

כל התהליך הזה עדיין לא נגמר, ואפילו לא התחיל. עומדים הם בראשית הדרך, בבשורת העיבור והלידה של שמשון.

"כי נזיר א-להים יהיה הנער מן הבטן". הנזירות היא דרך יחודית, ובדרך כלל זמנית, של עבודת ד'. כעין התנדבות של אדם מישראל לקבל על עצמו סייגים השייכים לכהנים - להתרחק מיין ולהזהר מטומאת מת. זוהי דרך פרטית של עבודת ד'. לעומת זאת, שמשון יהיה נזיר באופן קבוע מן הבטן ועד עולם. שמשון יפעל כאדם פרטי, אבל פעולתו תהיה מן הבטן, מטבע יצירתו - מתוך סגולת ישראל, ובאופן קבוע. הוא פועל באופן פרטי את מה שאחר כך יפעלו כל ישראל, כמו שנזיר הוא כעין כהן באופן זמני, שמבטא את הכהונה שבסגולת ישראל - "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות י"ט, טז). שמשון הוא ביטוי יחיד ומיוחד של סגולת ישראל.

"ויקרא אל ד'..." - אמר [שמשון] רכון העולמים אם אינו ביני לבין [פגשתיים] אלא המילה הזאת כדאי הוא שלא אפול בידך.

(בראשית רבה פרשה צח)

המילה היא הברית שכרת ד' אתנו, וישראל נקראים נמולים⁶. המלאך מתגלה לאשה, שהיא משבט יהודה, ומבשר לה את בשורת האתחלתא של הישועה. אולם מנוח אינו מסתפק במה שמתגלה לו דרך אשתו. הוא מבקש שיחזור איש הא-להים ויודיע את משפט הנער. אבל גם כשחוזר המלאך הוא מופיע שוב דוקא אל האשה כשהיא לבדה. מנוח, צדיק שקול כשלשים ואחד צדיקים, אינו מוכן לקבל את בשורת האתחלתא של ישועה דרך אשתו, כשם שבימינו, כשרבונו של עולם מדבר אתנו דרך המאורעות ומבשרנו על גאולתנו, יש כאלו שממאנים לקבל דברים שמתגלים בצינור כזה, ומפקפקים אם אכן זו גאולה. אבל האשה יותר גדולה באמונה ובצדקות ממנוח, דוקא דרכה מגיעה הבשורה, ומאת ד' היתה זאת היא נפלאת בעינינו. המלאך חוזר ואומר את הדברים למנוח, ומאשר את כל אשר אמר כבר לאשה.

המלאך עולה בלהב המזבח, ומנוח מאבד עשתונות ואומר מות נמות! מנוח אומר: במה שעשינו, במה שראינו, דרך זו אינה דרך החיים והישועה אלא דרך חידלון ומוות. למרות דברי המלאך למנוח ולאשתו, שמהם יולד בן אשר יחל להושיע את ישראל, מנוח מאבד את אמונתו בבשורת הישועה. "ויהי לשון צער... ויהי איש אחד מצרעה". ומה הצרה והצער אצל מנוח? "ויאמר מנוח אל אשתו מות נמות" (שופטים י"ג, כב). והרי לא מתו בפועל, ואם כן מהו הצער שהיה? אלא הצער הוא, שצדיק כמו מנוח, ששקול כשלשים ואחד צדיקים, אדם גדול, מאבד את אמונתו בגאולת ישראל, שתהיה צומחת כדבר ד' על ידי המלאך. הצער אינו בגלל חסרון גשמי או מדיני, אלא הוא צער של חסרון של אמונה ושל בטחון בצמיחת הישועה. הצער הגדול ביותר הוא חסרון האמונה וחסרון הבטחון, חסרון ההכרה בצעדי תהליך הגאולה. היאוש והפחד, הרפיון והבהלה של "מות נמות" והכל אבוד, המחשבה שאי אפשר להמשיך ובדרך זו הכל יאבד - למרות דברי המלאך המבשרים טוב על הולדת הבן ותחילת הישועה לישראל - זהו הצער היותר גדול. אפילו אם קריאה זו של "מות נמות" יוצאת מתוך יראת שמים כביכול - "כי א-להים ראינו" (שם), באמת, חסרון העמקת האמונה בנצח ישראל יש בה. אילו היתה אחיזה ממשית לחסרון מחשבה זה, ליאוש זה,

6. ע' נדרים לא: "קונם שאני נהנה לערלים" וכו'

במציאות הממשית הא-להית של ראשית צמיחת ישועתנו, אזי יכלו הדברים להתעכב, חס ושלום.

אמר רבי יהושע בן נחמיה: אלולא שנדבק (שבט דן, כלומר מנוח) למיוחד שבשבטים (שבט יהודה, כלומר צלפוני) אפילו שופט אחד שהעמיד (שבט דן, שזהו שמשון) לא היה מעמיד.

(בראשית רבה שם)

אבל מתוך שישועה זו, הצומחת באופן גלוי משבט דן, השבט היותר חומרי וירוד בישראל, ומפני כך מועד התהליך לנפילות בשלב הדני הזה של הישועה, בכל זאת באמיתתה הפנימית היא מחוברת למיוחד שבשבטים, ל"יהודה לקדשו", לכן היא תצלה ותצמח. בצד הגלוי, הצד הדני, יכולה להיות חולשה באמונה והתבלבלות של בהלה, אבל הצד הנסתר, הפנימי - אשת מנוח ששמה נסתר, והיא משבט יהודה, השבט שממנו שבט ומחוקק לישראל, המלכות הקבועה וקיימת, המבטאת את נשמת ישראל בכלליותה ועליונותה - הוא מחובר אל הודאות של קדוש ישראל, ולכן באה התעודדות והתעוררות לאמונת הישועה.

"ותאמר לו אשתו לו חפץ ד' להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת".

(שופטים יג, כג)

כאשר נחלשת הכרת צמיחת הישועה הגלויה ומגיעה לכלל יאוש ומחשבות כפירה של 'לא זו הדרך המובילה אל החיים', בא כנגדו העומק של אמונת עתנו להראות בבירור ובבטחון שאין להתיימש, וכי אדרבה, זוהי דרך צמיחת הישועה, זו ולא אחרת. דבריה מתחלקים לשלשה:

א. "לו חפץ ד' להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה". הם הקריבו קרבן, עשו מעשה של הודיה על הבשורה, מעשה על פי בשורת הגאולה שקבלו, והמעשה הזה הצליח בידם. האמונה בישועה אומרת לחלש ורפה, שצריכים לפקוח את העיניים ולראות שהיתה הצלחה מעשית ממשית בדרך זו אל הגאולה, וזה אות ומופת על נכונות הדרך. למרות שזו רק תחלת הדרך, למרות שמשון רק יחל להושיע את ישראל, ועוד ארוכה הדרך עד לשלמות הישועה, ולמרות שמשון אפילו טרם נולד, ורק בשורה טובה הושמעה, ועל פיה קרבן הוקרב, אבל מתוך ראיית הצלחת המעשה של האתחלתא של האתחלתא המעשית של הישועה, מתבררת, לבעל עינא פקיתא, המלא אמונה בנצח ישראל ובישועתם, אמונת הישועה ואמיתתה והצלחתה בהמשך דרך זו. גם בימינו ההצלחות הגדולות של תחיית העם, השפה, המדינה, הצבא וההתיישבות, כל אלה מחזקים את אמונת עתנו כי אכן קרובה וציבה ישועתנו לבוא. למרות שטרם הגענו לסוף ותכלית התהליך, מכל מקום ההצלחה במעשה ידינו שהיתה עד כה בע"ה מעידה על אמיתת הדרך, ושזוהי אמנם ראשית צמיחת גאולתנו, ועוד מעבר לכך.

ב. "ולא הראנו את כל אלה". ומה ראו? ראו את המלאך, ובמיוחד את המלאך העולה בלהב המזבת. אילו לא היתה בבשורה זו ראשית הדרך לתחילת הישועה מיד פלשתים בדרך להקמת מלכות ישראל, אז לא היינו זוכים לראות את הנפלאות האלה שראינו. ראיית הנפלאות היא העדות כי אמת וציב דבר הישועה מאת המלאך. וכן בימינו הניסים והנפלאות, ניסא רבה וניסא זוטא⁷, נפלאות קיבוץ הגלויות ונצחונותנו על אויבנו מסיבב במלחמות, ראיית הנפלאות

7. בבא מציעא קז. ע"י לנתיבות ישראל ח"א עמ' קפג.

האלו - "אראנו נפלאות"⁸ - היא עדות על אמיתת האמונה שזו דרך צמיחת ישועתנו. דוקא הדבר שחשבו מנוח לסימן שימותו, ראיית המלאך, וביחוד עלייתו הפלאית, דוקא הוא אות נכון לחיזוק האמונה והבטחון בדבר הישועה, אם מסתכלים עליו מתוך אמונה פנימית ועמוקה. למרות שמנוח הוא צדיק וגדול, אבל כשהוא רואה דברים אלו הוא מתיימשק ומקיים דברי הבשורה, הוא נחלש באמונת הישועה. אבל מתוך מעמקי וסתרי הנשמה עולה ומובעת האמונה בפי אשתו, שדוקא אותם סימנים המדאיגים הם הם סימנים ועדים על הישועה. בימינו גם כן ישנן תופעות כאלה, שגורמות לחלק מן העם חולשה ורפיון באמונה בגאולה. אבל לאחר ישוב הדעת, סידור המשנה האמונית ובירוור והתעמקות באמונת עתנו בישועה הצומחת, מתגלה שאותם סימנים הם דוקא מצטרפים - יחד עם כל הצלחת מעשה הגאולה עד כאן, למרות שטרם הושלם - אל העדות הברורה שזוהי אכן ראשית והמשך צמיחת גאולתנו.

ג. "וכעת לא השמיענו כזאת". הבשורה במלאכות צור ישראל וגואלו מקשרת אותם אל העתיד של הישועה השלימה בישראל. חלקם של מנוח ואשתו יהיה רק בתחילת הישועה שצומחת מלמטה, משבט דן, אך ישועה זו תצמח הלאה דרך שמואל הממליך את שאול, שהמלכות שאולה לו ומכינה למלכות דוד, עד תוקף הישועה של דוד ושלמה בנו בירושלים. ואם כי חלקם טרם החל ושמשון עדיין לא נולד, אבל הם כבר בדרך, בתחילת התהליך של צמיחת הישועה. מתוך ראיית ההצלחה בתחילת דרכם, למרות שעוד ארוכה הדרך אבל היא כבר התחילה; מתוך ראיית הנפלאות המתלוות לתהליך; מאושרת וקיימת השייכות אל שלימות הישועה שעוד עתידה לצאת אל הפועל, והיא השמעת הבשורה הזאת. ההצלחה בצעדים הראשונים של הדרך, והנפלאות המתגלות בהם, מאשרים את השמיעה - השייכות - לתכלית הבשורה בסופה שהיא ישועת ישראל, צמיחת הישועה שהיא בגילוייה מתחתית המדרגה בישראל, ממשפחת הדני, אבל מתחתה תצמח? עד לצמיחת קרן לדוד עבדך. זוהי הבשורה וצמיחת הישועה באמת, בפנימיות המציאות, הבאה לידי ביטוי על ידי אשת מנוח, שכרגע היא בסתר המדרגה, בצל א-ל, ולכן אין שמה מוזכר. מה שנותן כח לצמיחה זו הם לא רק הכוחות הגלויים בצד הדני. מה שנותן את האומץ הוא האמונה הפנימית, שבה ממקור "יהודה לקדשו" על ידי אשת מנוח שהיא שבט יהודה. ישועה זו הצומחת לאטה מתחתית המדרגה, כשהיא נפגשת בקשיים גלויים, חולשת הדעת ורפיון האמונה, מתעודדת ומתקיימת היא על ידי עומק אמונת הישועה, שרק מי שעומדת בצל א-ל פנימה יכולה להביע. הגאולה הגלויה באמת מעומק הנשמה צומחת ולכן "ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון" (שופטים יג, כד), ולא כמו שנאמר באלקנה וחנה "וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה" וגו' (שמואל א א.יט). כאן, למרות שהישועה מתגלית במדרגה של דן, בפנימיות היא תולדת המדרגה של יהודה, של קודשי ישראל ועומק האמונה.

שבע עקרות הם כנגד שבעת ימי בראשית... השישית זו הצלפוני אמו של שמשון... כנגד יום השישי. ומה נברא ביום השישי? אדם.

(אגדת בראשית פרק נג ד"ה ותרד)

8 מיכה ז, טו.

9 עיי' זכריה ויב. ועיי' ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד - "דבי יהושע בן לוי אמר צמח שמו". במדבר רבה פרשה יח, כא.

ועיקר צלם א-להים שבאדם זהו ישראל - "אתם קרויים אדם" (יבמות סא.). הצללפוני שייכת להוצאה אל הפועל של בריאה מיוחדת זו של ישראל, לצמיחת הישועה אז מתחתיית המדרגה ועד רום המעלה. ממנה נלמד עוז ואומץ באמונת עתנו, לא להבהל ולא להתייאש, אלא לכוון את צעדנו וצעדי הגאולה להיות פועלים עם א-ל.

[העקרה השביעית] זו ציון, כנגד יום השביעי. ומה כתיב בו? "וינח ביום השביעי" (שמות כ"ג), וציון זאת מנוחתי עדי עד. לכן אמר ישעיה (נד,א) "רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ד'".

(אגדת בראשית, שם)